

**Sahâbe Söz ve Uygulamalarının Hadislerin Anlaşılmasındaki Yerine Dair
Hanefîlerin Yaklaşımı Hakkında Bir Değerlendirme
-Sarhoş Edici İçeceklerle İlgili Rivayetler Bağlamında Tahâvî Örneği-**

Nejla Hacıoğlu

Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim
Dalı

Assistant Professor, Kırıkkale Univ., Faculty of Islamic Sciences, Department of
Hadith

Kırıkkale, Turkey

nejlahacioglu@gmail.com

orcid.org./0000-0002-0267-045X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01. 07. 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 04. 07. 2019

Yayın Tarihi / Published: 05. 07. 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/ June

Cilt / Volume: 4

Sayı / Issue: 7

Sayfa / Pages: 15–29

Atıf / Cite as: Hacıoğlu, Nejla . "Sahâbe Söz ve Uygulamalarının Hadislerin Anlaşılmasındaki Yerine Dair Hanefîlerin Yaklaşımı Hakkında Bir Değerlendirme". Kalemname 4 / 7 (Temmuz 2019): 15–29.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Kırıkkale University, Faculty of Islamic Sciences, Kırıkkale, Turkey. All rights reserved.

www.dergipark.gov.tr/kalemname

Öz:

Sahâbe söz ve uygulamaları mezheplerin hepsinin fıkıh anlayışlarında kaynak değeri taşımakla birlikte Hanefîlerin usûlünde daha özel bir konuma sahip olmuş ve fıkıhın kaynakları arasında Kur'ân ve sünnetten sonra yer almıştır. Hanefî fakih ve muhaddis Tahâvî'nin (ö. 321/933), sahâbe söz ve tatbikatına atfettiği önem ise dikkat çekici niteliktedir. Tahâvî'nin bu husustaki yaklaşımlarının tespiti Hanefîlerin usûl ve yaklaşımlarında sahâbe söz ve tatbikatına verilen değerin boyutlarını görmek açısından önem arz etmektedir. Tahâvî, sahâbenin söz ve uygulamalarını hadislerin doğru anlaşılmasında bağlayıcı bir prensip olarak kabul etmiş ve etkin bir biçimde kullanmıştır. Sarhoş edici içecekler ile ilgili hususlar bağlamında ele alınan konuda, sahâbenin kendi rivayetine aykırı söz

ve uygulamada bulunamayacağı ilkesi, Tahâvî tarafından konu hakkında nihâî hükme ulaşmada belirleyici bir kriter olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahâbe Söz ve Uygulamaları, Hadislerin Anlaşılması, Tahâvî, Hamr/Şarap.

An Evaluation About Hanefi's Approach About the Place of "Sahabe's Statement and Practices" in Understanding of Hadith - Tahâvî Example in the Context of Narratives Related to Intoxicant Drinks -

Abstract:

As Sahâbe's statement and practices having a source value in all sects' understanding of fiqh, it had more specific place in Hanafis' usûl and has taken place as third source of fiqh following Qur'ân and hadîth. Hanafian faqîh and muhaddis Tahâvî's giving importance to Sahâbe statement and practices is remarkable. Defining approaches of Tahâvî in this subject is important to see the degree of value given to sahâbe statement and practices in the Hanafis' method and approaches. He accepted sahâbe statement and practices as a compulsory principal to understand hadîth correctly and applied it effectively. In the context of issues related to alcoholic beverages, principle of "sahâbe statement and practice can't contradict with his own narrative" accepted by Tahâvî and used as a defining criterium to reach to the last verdict.

Key Words: Hadîth, Sahâbe Statement and Practices, Understanding Hadîth, Tahâvî, Hamr/wine.

GİRİŞ

Sahâbe kavli ve tatbikatının fıkıh ekollerinin hepsinde kaynak değeri olmakla¹ birlikte Hanefîlerin fıkıh anlayışı ve hüküm çıkarma usullerinde diğer mezheplere nazaran daha özel bir konuma sahiptir. Sahâbe sözü ve uygulaması Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Ebû Yûsuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805) ve diğer Hanefî âlimlerin fıkıhın kaynakları arasında yer verdikleri önemli bir kriterdir.² Ebû Hanîfe'nin fıkıhın kaynaklarını açıklarken önce Allah'ın Kitabına sonra Rasûl'ün sünnetine baktığı, sonra da sahâbe kavlinde dilediğini tercih ettiği nakledilmektedir.³ Onun, Kur'ân ve sünnetten sonra sahâbe kavlini bağlayıcı bir

¹ Geniş bilgi için bk. Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, trc. Abdulkadir Şener, 4. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları, 1986), 184-188; İshak Emin Aktepe, *Erken Dönem İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), 150, 167, 220, 291.

² Geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, 2. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001), 171-172; Aktepe, *İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı*, 136-139, 150-151, 167-172.

³ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Abdilberr, *el-İntikâ fî fadâilî's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 142.

delil olarak gördüğü anlaşılmaktadır.⁴ Ebû Yûsuf'un yaygın olarak kullandığı nakledilen "Bu konuda Hz. Peygamber ve sahâbeden herhangi bir şey gelmemiştir/Hz. Peygamber ve sahâbe şöyle hükmetmiştir." ⁵ sözleri onun da sahâbe söz ve uygulamalarını kaynak olarak kullandığının göstergesidir.⁶ İmam Muhammed'den sahâbe hakkında "İlk nesilden daha fakih bir topluluk gelmemiştir. İlim onların ilmi, fıkıh da onların fıkıhıdır. Onlar, Rasûlullah'ı bizden daha iyi biliyorlar ve ona yakın olmak için daha fazla gayret gösteriyorlardı" ⁷ sözü nakledilmektedir. Ayrıca onun, sahâbe kavlini kararlarına dayanak olarak gördüğü, eserlerinin bunun örnekleri ile dolu olduğu kaydedilmektedir.⁸

Ebû Hanîfe ve öğrencilerinin istidlal metotları arasında sahâbe görüş ve uygulamalarına yer vermelerinin sebebi, İmam Muhammed'in sözünden de anlaşılacağı üzere onların Hz. Peygamber'i iyi tanımaları ve sünnetine vâkıf olmalarıdır. Sahâbîler Hz. Peygamber'i bizzat görmüş, sözlerini işitmiş ve vahye şahit olmuşlardır. Nasların inmiş olduğu şart ve durumları bizzat görmüş, şeriatın maksatlarını iyi kavramışlardır. Dolayısıyla onların dini anlayış ve kavrayışları başkalarından daha kuvvetli ve sözleri uyulmaya daha elverişli görülmüştür.⁹ Ancak bu durum onlardan farklı görüşte bulunulmayacağı anlamına gelmemektedir. Ayrıca sahâbenin görüş ve tatbikatını almada mutlak bir tutum söz konusu olmayıp, rivayet ve ravilerin durumunu dikkate alarak ve belli kaideler çerçevesinde, tercihlerde bulunma söz konusudur.¹⁰

Hanefî fakihî ve muhaddis Tahâvî'nin, mezhebin usûlünde hüküm çıkarmada Kur'ân ve Sünnetten sonra üçüncü sırada önemli bir kaynaklık değeri taşıyan sahâbe söz ve uygulamalarını hadislerin doğru anlaşılmasında da bir kriter olarak kullandığı görülmektedir.

Hadislerin ve hadis ilimlerinin tedvin edildiği bir dönemde yaşayan Tahâvî, Hanefî fakihler arasında hadis ilmindeki mevkii ile öne çıkan bir âlimdir. Tahâvî, hadis ilminin nâsih-mensuh, ilelu'l-hadîs, garîbu'l-hadîs, te'vîlu muhtelifi'l-hadîs, cerh ve ta'dîl gibi alanlarında görüş ve eserleriyle önemli bir konuma sahiptir. Nevevî onu *Hanefîlerin hadisteki imamı* olarak, başkaları da *kendisini mezhep imamlarının görüşleriyle bağlı kabul etmeyen, onlara muhalif görüşleri sürmekten çekinmeyen bir şahıs* olarak takdim etmektedir.¹¹ Benimsediği görüşün Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşlerine aykırı olduğunu açıkça söylediği pek

⁴ Geniş bilgi için bk. Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı*, 66-74.

⁵ Yâkub b. İbrâhîm Ebû Yûsuf el-Ensârî, *er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâi*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 21, 43.

⁶ Geniş bilgi için bk. Aktepe, *İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı*, 150-151.

⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-hucce alâ ehli'l-Medîne*, thk. Es-Seyyid Mehdi Hasen el- Keylânî (Haydarâbâd: Matbaatu'l-Maârifî'ş-Şarkıyye, 1965), 1: 290-291.

⁸ Geniş bilgi için bk. Aktepe, *İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı*, 167-172.

⁹ Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîin an Rabbi'l-âlemîn* (Riyâd: Dâru İbnu'l-Cevziyye, 1423), 4: 12; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 184.

¹⁰ Geniş bilgi için bk. Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, 66-74.

¹¹ Davut İltaş, "Tahâvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 385-386.

çok örnek bulunmaktadır. Fıkıh sistematığına göre tertip ettiği, mezhepler arasında tartışılan hadisleri incelediği eseri olan *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'da bunun misallerini görmek mümkündür.¹²

Sarhoş edici içecekler ile ilgili meselelerde Tahâvî de mezhebinin görüşünü desteklemekte ve bu hususta çeşitli deliller ileri sürmektedir. Hadis rivayetleri üzerinden yapılan bu delillendirmelerde Tahâvî'nin rivayetleri değerlendirirken en fazla üzerinde durduğu ve önem verdiği kriterin sahâbe söz ve uygulamaları olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın hedefi, hadislerin anlaşılmasında sahâbe söz ve tatbikatının Tahâvî'nin usûlündeki yerinin tespiti olup, rivayetlerin sıhhat ve delil değeri hakkında bir değerlendirmede bulunmak ve Tahâvî'nin yaklaşımlarının kritiğini yapmak gibi bir gayesi bulunmamaktadır.

1. HAMR/ŞARABIN MAHİYETİ KONUSUNDAKİ İHTİLAFLAR

Ayette¹³ zikredilen *hamr/şarabın* haramlığı konusunda bütün âlimler -Mu'tezile hariç¹⁴ ittifak etmekle birlikte mahiyeti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhûra göre Arapçada her sarhoş edici şeye müşterek bir isim olarak *hamr* adı verilmektedir. Bu görüş sahiplerine göre hamr, akli karıştıran ve sarhoş edip akli kaybettiren her şeydir. İster ateşte kaynatılan üzümünden veya hurmadan, ister bal, buğday veya arpadan, ister süttten veya diğer yiyeceklerden veya insanı sarhoşluk derecesine ulaştıran herhangi bir şey olsun, akli kaybettiren her şey hamrdır.¹⁵ Fakihler her sarhoşluk veren içeceğin "hamr" kapsamına girdiği ve çok miktarda içilmesi sarhoşluk veren her içeceğin, az miktarda içilmesinin de haram olduğu hususunda geniş tabanlı bir görüş birliğine ulaşmışlardır.¹⁶ Ebû Hanîfe'ye göre ise hamr, özel olarak "yaş üzüm suyunun kabarıp, sertleşip köpük attıktan sonraki çığ ve

¹² At etinin yenilip yenilmeyeceği konusundaki görüş farklılıkları bu hususa misal gösterilebilir. Ebû Yusuf (ö. 182/798), İmam Muhammed at etinin mübah olduğu görüşündedirler. Mâlikîlerden meşhur görüşe göre kerahat, diğer görüşe göre ise tahrim söz konusudur. Ebû Hanîfe'ye göre ise tenzihen mekruhtur. (Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd şerhi Sunenî Ebî Dâvûd*, nşr. Muhammed Abdulmuhsîn, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. 2. Baskı (Medine: Mektebetu's-Selefiyye, 1388/1968), 10: 263; Abdurrahmân el-Cezîrî, *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erbaa*, thk. Abdu'l-Humeyd Hicâzî - Emîn el-Cezîrî (b.y. : Şirketu Fennu't-Tibâa, 1358/1939), 379.) Tahâvî, iki öğrencisi ve diğerlerinin at etinin helallığı hususunda mütevatir haberleri delil getirerek Ebû Hanîfe'ye muhalefet ettiklerini belirtmekte ve kendi itirazını özetle şöyle ifade etmektedir: "Ebû Hanîfe, re'ye dayanarak bunu söylüyorsa o zaman ehli eşek ile ehli at arasında bir farkın bulunmaması gerekirdi. Özellikle de Câbir'in rivayeti Hz Peygamber'in onlara eşek etini yasakladığı vakitte at etini mübah kıldığını haber veriyor. Bu durum at etini ve ehli eşek etini yeme hükmünün farklı olduğuna delalet eder. Rasûlullah'tan gelen haberler sahih olduğunda hadisi re'ye takdim etmek evladır". (Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdulmelik el-Ezdî et-Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, thk. İbrâhîm Şemsuddîn, 2. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1428/2007), 3: 517; Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 10: 262.) Tahâvî, keler etinin yenmesinin mübah olduğu konusunda açık ve sahih hadisler bulunduğunu söyleyerek, mezhebinin bu husustaki yaklaşımını da eleştirmektedir. (Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 3:516; Ahmed b. Ali İbn Hacer el- Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdu'l-Azîz b. Abdullah b. Bâz-Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1424/2004), 9: 760.)

¹³ "Ey iman edenler! Hamr/şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan şarap ve ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister..."(5/Mâide, 90-91)

¹⁴ Mu'tezile, kötülükler sebepl olmayan, ibadetten alıkoymayan az miktarda hamrın haram olmadığı görüşünü savunmuştur. (Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Kitâbu'l-Mebsût*, 2. Baskı (Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, ts.), 24:3.

¹⁵ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd, el-Kurtubî el-Endelüsî, *Bidâyetu'l-müctehid ve nihâyetu'l-muktesid* (b.y.: y.y. 1380), 2: 318; Cezîrî, *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erbaa*, 379.

¹⁶ Kâşif Hamdi Okur, "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler", *Usûl İslam Araştırmaları* 11 (Ocak 2009): 24-25.

keskin durumudur." İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'a göre köpük atması şart değildir.¹⁷ Serahsî, hamrın gerçek anlamı ile yaş üzüm suyu, mecâzî olarak da diğer içecekler için kullanıldığını, sözün gerçek anlamı kastedilince mecâzî anlamın uzaklaşacağını söylemektedir.¹⁸ Ebû Hanîfe'ye göre şarabın azı da çoğuda haramdır, onun dışındaki sarhoş edici maddeler de haramdır fakat haramlığı hamr gibi değildir.¹⁹ İbn Rüşd (ö. 595/1198), görüş ayrılıklarını Hicâz ve Kûfe ulemâsı ekseninde açıklamakta; Hicâz ulemâsı ile muhaddislerin cumhûrunun, "Sarhoşluk verici içeceklerin azı da haramdır" görüşünde olduklarını, Irak ulemâsı, tâbiünden İbrâhim en-Nehâî (ö. 96/714), Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778), İbn Ebû Leylâ (ö. 148/765), Şureyk, İbn Şibrime, İmam Ebû Hanîfe ve diğer Kûfe fukâhası ile Basra ulemâsının çoğunun "Şarap dışındaki içeceklerin kendileri haram değildir, haram olan, ancak sarhoş edici miktardır" dediklerini kaydetmektedir.²⁰ Hanefî mezhebinde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre hamr dışındaki içecekler sarhoşluk verici bir nitelik taşısa bile, bunlardan sarhoş etmeyecek miktarda vücut direncini artırmak vb. gerekçelerle içmek câizdir, İmam Muhammed ise bu görüşe katılmamaktadır. Mezhep içerisinde fetvaya esas olarak İmam Muhammed'in görüşünün tercih edildiği, böylece Hanefî mezhebinin de "çoğu sarhoşluk veren içeceklerden az miktarda da içilemeyeceği" noktasında diğer mezheplerle bulunduğu belirtilmiştir.²¹ Netice itibarıyla İmam Muhammed hariç Hanefîler dışındaki bütün mezhepler, sarhoşluk veren içeceklerin azı ve çoğu ile çiğ ve pişmiş olsun, ister (üzümün köpük atmış suyu olsun) şarap olsun, ister kuru üzüm, hurma, bal, incir, buğday, arpa, mısır gibi hububattan yapılmış olsun, sarhoşluk verici içkilerin haram olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Hanefîlerin dışında kalanlara göre az veya çoğundan içenlere had uygulanır. Hanefîlere göre ise şarabın dışında kalan içeceklerden içen kimseye sarhoş olmadıkça had uygulanmaz, ancak şaraptan az ya da çok içilmiş olursa, had uygulanır.²²

Fakihler hamr/şarabın mahiyeti konusundaki görüşlerini delillendirmede hadis rivayetlerine dayanmaktadırlar. Görüşlerine delil olarak başta "Sarhoşluk veren her içecek haramdır."²³, "Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır."²⁴ Her sarhoşluk veren şey hamrdır

¹⁷Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:3; Serahsî, *el-Mebsût*, 24: 2.

¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 24: 5.

¹⁹ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylu'l-evtâr min esrâri Munteka'l-ahbâr*, thk. Ebû Muâz Târik b. Avdullâh b. Muhammed, 2. Baskı (Riyâd: Dâru İbn Kayyim, 1429/2008), 10:321.

²⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 2: 318.

²¹ İbn Âbidîn-Zâde, *Hanefîler İçin İlmihal*, trc. Osman Bayder (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2016), 348; Okur, "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler", 24-25; Salim Özer, "İçkinin Yasaklanmasında Fukahanın Esas Aldığı Ölçüler", *Bilimname* 18 (Haziran 2010), 62.

²² Vehbe ez-Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe-Beyir Eryarsoy-H.Fehmi Ulus-Abdurrahim Ural-Y. Vehbi Yavuz-Nurettin Yıldız (İstanbul: Risale Yayınları, 2015), 4:344-345.

²³ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), "Eşribe", 4; Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşayrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Muslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981) "Eşribe", 67; Ebû Dâvud Suleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvud*, thk.

Muhammed Avvâme. 3. Baskı (Medîne: Dâru'l-Yusr, 1431/2010), "Eşribe", 5; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), "Eşribe", 2, 3; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sunenu'n-Nesâî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), "Eşribe", 23.

²⁴ Ebû Dâvud, "Eşribe", 5; Tirmizî, "Eşribe", 3; Nesâî, "Eşribe", 26.

ve her hamr da haramdır.”²⁵ mealindeki hadisler olmak üzere bu konudaki farklı rivayetleri²⁶ kullanmışlardır. Yine kaynaklarda yer alan hamr/şarabın çeşitli maddelerden yapıldığına dair rivayetler ile o günlerde Medine’de üzümünden yapılan şarabın pek bulunmadığı, daha çok kuru ve yaş hurmadan şarap yapıldığına dair rivayetler fukahânın hamrın her türlü sarhoşluk veren içkiyi kapsadığına dair delil olarak kullandıkları rivayetler olmuştur. Bu rivayetlerden bazıları şunlardır: “Hamr şu iki ağaçtandır: Hurma ve üzüm.”²⁷, Ömer b. el-Hattâb’ın “Ey İnsanlar! Hamr/şarabın haram kılındığını bildiren âyet indiğinde o gün beş şeyden şarap yapılırdı. Üzüm, hurma, bal, buğday ve arpadan. Şarap, aklı örtüp perdeleyen şeydir.” sözü,²⁸ İbn Ömer’den nakledilen “Şarabın haram kılındığını bildiren âyet nâzil olduğunda, o gün Medine’de beş tür içecek vardı, bunların arasında üzümünden yapılan şarap yoktu.” rivayeti,²⁹ Enes b. Mâlik’ten nakledilen “Şarabın haram kılındığını bildiren âyet nâzil olduğunda Hz. Peygamber bir münâdiye “bilin ki hamr haram kılınmıştır” diye ilan etmesini emretti. Bu ilandan sonra bütün Medine sokakları içki aktı. O gün insanların genellikle içtiği içki fadîh³⁰ idi. Zehv denilen koruk ve yaş hurmadan (zehv ve temr) yapılan fadîh içkisi. Biz o günlerde üzümünden yapılan şarabı pek az bulabiliyorduk. İçkimizin yaygın olanı koruk ve yaş hurmadan yapılan fadîh idi.”³¹ ve yine ondan nakledilen “Hamr haram kılındığında üzümünden yapılan hamrı bulamazdık, çok az bulunurdu. Çoğumuzun içkisi taze ve kuru hurma (busr ve temr) idi.” rivayeti.³²

Bu konuda farklı kanaat taşıyan Hanefîler aynı rivayetleri yorumlayarak rivayetlerde görüşlerine bir aykırılık bulunmadığını belirtmişlerdir. Hanefî âlim Tahâvî, eserinde bu konuya geniş yer vererek söz konusu bütün hadis rivayetlerini değerlendirmiş ve mezhebinin bu husustaki görüşlerini destekleyici nitelikte bir yaklaşım sergilemiştir.

2. TAHÂVÎ’NİN HAMRIN MAHİYETİ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİ YORUMLAMASI

Tahâvî, üzümünden elde edilenler dışındaki sarhoş edici içecekleri âyette yasaklanan hamr/şarap kapsamında görmemesi sebebiyle “Sarhoşluk veren her içecek haramdır.”, “Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır.”, “Her sarhoşluk veren şey hamrdır ve her hamr da

²⁵ Müslim, “Eşribe”, 73, 75; Nesâî, “Eşribe”, 23.

²⁶ Bu konudaki çeşitli rivayetler için hadis kaynaklarının “Eşribe” bölümlerine bakılabilir.

²⁷ Müslim, “Eşribe”, 13; Ebû Dâvud, “Eşribe”, 4; Tirmizî, “Eşribe”, 8; Nesâî, “Eşribe”, 19.

²⁸ Buhârî, “Eşribe”, 2, 5; Müslim, “Tefsîr”, 32,33; Ebû Dâvud, “Eşribe”, 1; Tirmizî, “Eşribe”, 8; Nesâî, “Eşribe”, 20.

²⁹ Buhârî, “Eşribe”, 2, “Tefsîr”, 5.

³⁰ Fadîh, ham hurma kurutulduktan sonra ikiye ayırarak hiç ateşe temas ettirmeden suyla demlendikten sonra elde edilen suyudur. Aynı zamanda üzüm suyuna da fadîh dendiği nakledilmektedir. (Ebu’l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânu l-Arab* (Beyrut: Dâru Lisâni’l-Arab, 1970), 2: 1104; Bedruddîn Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu’l-kârî şerhi sahîhi’l-Buhârî*, thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer, 2. Baskı (Lübnan: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2009), 21: 250).

³¹ Buhârî, “Eşribe”, 3, 11, 21, “Tefsîr”, 5; Müslim, “Eşribe”, 1/3-10; Ebû Dâvud, “Eşribe”, 1.

³² Buhârî, “Eşribe”, 3.

haramdır.”mealindeki rivayetler ile hamr/şarabın mahiyeti ile ilgili rivayetleri *nebîz* başlığı altında değerlendirmektedir.

Tahâvî, Hz. Peygamber’in *hamrın hurma ve üzümünden yapıldığını* bildiren sözünün kendilerinin (Hanefîler) görüşüne muhâlif olmadığını özetle şöyle izah etmektedir: “Bu sözden zâhirî anlamda her ikisi (hurma ve üzüm) anlaşılacakla birlikte sözün bâtinî anlamı ikisinden birisi hakkındadır, buna göre bu sözle kastedilen hamr (haram içki) hurmadan yapılan değil, üzümünden yapılandır. Kur’ân ayetlerinde de iki şeyin zikredilip onlardan birinin kastedildiği ayetler³³ mevcuttur ve bazı hadis rivayetlerinde de aynı durum söz konusudur.³⁴ Bunun dışında Hz. Peygamber’in “Hamr şu iki ağaçtandır. Hurma ve üzüm.” ifadesi ile her iki ağacın meyvesinin birlikte kullanılması kastedilmiş olabileceği gibi şu anlam da kastedilmiş olabilir: Hamr, üzümünden yapılan ve bizim bildiğimiz hamrdir (üzümün sıkılmış olan suyunun şiddetlenme hali). Kuru hurmadan yapılan hamrın (hurma nebîzinin sarhoşluk veren miktarı) ise sarhoşluk veren miktarı (haram)dır.”³⁵

Tahâvî, *hamr/şarabın haram kılındığını bildiren âyet indiğinde o gün şarap beş şeyden yapılırdı* rivayetini ve *şarabı haram kılan âyet nâzil olduğunda içkilerinin genellikle üzüm dışındaki maddelerden ve kuru ve yaş hurmadan elde edilen içeceklerden oluştuğunu* bildiren rivayetleri, üzümünden yapılanın hamr, diğerlerinden yapılanın sarhoşluk veren miktarının hamr olduğu veya hepsinin birarada yapılmasının kastedildiği şeklinde yorumlamanın mümkün olduğunu söylemektedir.³⁶Tahâvî, bu tür rivayetlerin sarhoşluk veren her türlü içeceğe hamr denileceğine delil olarak kullanılmasını kabul etmemekte, bunları sarhoşluk veren içki olarak değerlendirerek sarhoşluk veren miktarının haram olduğuna dikkat çekmektedir.³⁷ Tahâvî burada zikrettiklerimiz dışında Enes’ten nakledilen benzer anlamlı diğer rivayetlere de yer vermekte ve bu rivayetlerden Enes’in de çoğu sarhoşluk veren her içkinin (Tahâvî bunlara tıla denildiğini söylüyor) hamr olmadığı, hamrın özel bir içecek çeşidi olduğu görüşünde olduğunun anlaşıldığını belirtmektedir. Bu yorumuna İbn Abbâs’ın “Hamr(şarap) bizâtihi (biaynihâ) haram kılınmıştır. Her türlü içecekten ise sarhoş olmak haram kılınmıştır.”³⁸ sözünü delil göstermektedir. Ona göre bu rivayetle, hamrın bizzat kendisinin, onun dışındaki diğer içeceklerin ise sarhoşluk veren miktarının haramlığı sabit olmuştur.³⁹

Tahâvî bu delilleri sunduktan sonra, “Bu rivayetlerden nebîzin azının da çoğunun da haram kılındığının kastedilmesi mümkün olduğu gibi içene sarhoşluk veren miktarının haram kılındığının kastedilmesi de mümkündür. Bu sebeple hangi anlamın kastedildiğini anlamak için başka delillere başvurmamız gerekmektedir.” demekte ve bu noktada sahâbenin

³³ 55/er-Rahmân 22, 6/el-En’âm 130,

³⁴ Geniş bilgi için bk. Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:3-4.

³⁵ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:4.

³⁶ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:4.

³⁷ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:6

³⁸ Nesâî, “Eşribe”, 48.

³⁹ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:7.

kendi rivayetine aykırı rivayet ve uygulamada bulunamayacağı prensibine müracaat etmektedir.⁴⁰

3. TAHÂVÎ'NİN GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA HADİSLERİN ANLAŞILMASINDA SAHÂBENİN SÖZ VE UYGULAMALARININ ÖNEMİ

Tahâvî, her ne kadar konu ile ilgili rivayetleri özünden elde edilenlere hamr denileceği, diğer sarhoşluk veren şeylerin hamr kapsamında görülemeyeceği yönünde değerlendirmeye çalışsa da sunduğu delillerin bu görüşü ispatta yeterli olmadığını bu hususta asıl belirleyici olanın sahâbenin rivayetine aykırı söz ve uygulamada bulunamayacağı ilkesi olduğunu ileri sürmektedir. O, pek çok sahâbîden nakledilen, meşhur bir haber olan ve mezheplerin delil kullanmada ittifak ettikleri “Sarhoşluk veren her şey haramdır” rivayetini nakleden sahâbîlerin sert derecedeki (sarhoş edici vasıf taşıyan) nebîzin azının mübah olduğuna dair rivayet ve uygulamalarını esas alarak söz konusu rivayete mana vermektedir. Onun bu hususta rivayet ve uygulamalarına yer verdiği sahâbîler Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Ömer, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Ebû Mes'ûd el-Bedrî, İbn Mes'ûd ve Abdullah b. Abbâs'tır. Tahâvî'nin bu sahâbîlere nispetle eserinde yer verdiği rivayetlerin hemen hepsi hadis kaynaklarında da yer almaktadır.⁴¹

3. 1. Ömer b. el-Hattâb'ın Söz veya Uygulamaları

Tahâvî, Ömer b. el-Hattâb'ın konu ile ilgili söz ve uygulamalarına dair şu altı farklı rivayeti nakletmektedir:⁴²

1) Hemmâm b. Hâris: “Ömer bir yolculukta idi. Ona bir miktar nebîz getirildi. Ondan içince yüzünü ekşitti. Sonra da ‘Şüphesiz Taif nebîzi ağırdır’ dedi... Sonra su getirilmesini istedi. Bir miktar su kattıktan sonra nebîzi içti.”⁴³

2) Amr b. Meymûn: “Ömer'e hançerlendiği sırada tanık oldum. Tabîp geldi ve ona: En sevdiğin içecek nedir? diye, sordu. O: Nebîz dedi. Nebîz getirildi, onu içti ve o nebîz, hançer yarası aldığı yerlerden birisinden dışarı çıktı. Amr dedi ki: Ben onun nebîzinden içtim, oldukça şiddetli (ağırlaşmış) bir nebîz idi.”⁴⁴

Bu rivayetin bazı tariklerinde Ömer b. el-Hattâb'ın “Bizler midelerimizdeki deve etleri bize eziyet vermesin diye onları parçalaması için bu nebîzden içiyoruz.” sözü de yer almaktadır.⁴⁵

⁴⁰ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:11.

⁴¹ Bu rivayetler ağırlıklı olarak hadis kaynaklarının “Eşribe” başlıklı bölümlerinde bulunmaktadır.

⁴² Geniş bilgi için bk. *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:11-13.

⁴³ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:11.

⁴⁴ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:12.

⁴⁵ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:12.

3) Saîd b. Zî La've: "Ömer'e sarhoş olmuş bir adam getirildi. Ömer ona celde vurdu. O: 'Ben ancak senin içtiğinden içtim' dediği halde Ömer ona: 'Böyle olsa dahi', diye cevap verdi."⁴⁶

Aynı rivayetin farklı tariklerinde benzer ifadeler yer almaktadır. Saîd b. Zû Haddân ya da İbn Zî La've: "Susamış bir adam Ömer'in hazine memurunun yanına geldi. İçecek bir şey istedi. Fakat ona verilmedi. Bu sırada Ömer'e ait bir tulum getirildi. Adam, tulumdan içti, sarhoş oldu. Ömer'in huzuruna getirilince özür beyan edip: 'Ben sadece sana ait tulumdan içtim' dedi. Bunun üzerine Ömer: 'Ben sana sarhoş olduğun için vuruyorum', dedi ve ona vurdu."⁴⁷

4) Nafî' b. Alkame: "Ömer b. el- Hattâb kendisine nebîz yapılmasını emretti. Evlerden birisinde nebîz yapıldı. Bir gece geç vakit onların yanına gitti. Yemek getirildi, yemek yedikten sonra da keskinleşmiş ve şiddeti artmış bir nebîz getirildi. Ondan içtikten sonra: 'Bu, çok sert', dedi. Ardından su getirilmesini emretti ve o sudan nebîzin üzerine döktü. Sonra kendisi ve arkadaşları (o nebîzden) içti."⁴⁸

5) İbn Ömer: "Ömer'e bir gün içinde on beş ya da on altı (hurma) bulunan bir kırbada nebîz yapıldı. Gelip onun tadına baktı. Tatlı olduğunu görünce: 'Sanki siz onun dibindeki tortuyu az koymuşsunuz' dedi."⁴⁹

6) Abdurrahman b. Osman:" Ömer b. el-Hattâb ile birlikte Mekke'ye kadar yol arkadaşlığı yaptım. Sakîf'ten bir kabile ona iki satîha (kırba) nebîz getirdi. Satîha, mataradan büyük, tulumdan küçüktür. Ömer onlardan birisinden içti. Fakat diğerini sertleşmeden içmedi. Sertleşince Ömer gidip ondan içti. Onun sertleşmiş olduğunu görünce. 'Bunu su ile kırın', dedi."⁵⁰

Bu rivayetleri verdikten sonra Tahâvî şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Ömer (r.a.), Rasûlullah'ı (s.a.v.): 'Sarhoşluk veren her şey haramdır' buyururken dinlemiş olduğu halde kendisinden naklettiğimiz rivayetlerden onun sert nebîzin az miktarda içilmesini mübah gördüğü anlaşılmaktadır. Onun davranışından, Hz. Peygamber'in haram kıldığı sert nebîzin ona göre, yalnızca o nebîz ile sarhoş olmakla ilgili olduğu, başka bir durum hakkında olmadığı ortaya çıkmaktadır. O halde Ömer ya bunu Hz. Peygamber'den sözlü olarak işitmiştir ya da bu onun kendi görüşüdür. Onun bu husustaki görüşü elbette bizim için delildir. Özellikle kendisinden nakletmiş olduğumuz rivayetlerdeki fiilî uygulaması Hz. Peygamber'in

⁴⁶ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:12.

⁴⁷ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:12.

⁴⁸ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:12.

⁴⁹ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:12.

⁵⁰ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:13.

ashabının huzurunda gerçekleşmiş ve onlardan hiç kimse bu yaptığına karşı çıkmamıştır. Bu onların bu konuda ona uydularına delil olmaktadır.”⁵¹

Açıklamalarından anlaşıldığı üzere Tahâvî sahâbenin Hz. Peygamber’den işitmiş veya nakletmiş oldukları sözlere aykırı söz ve tatbikatta bulunamayacakları kabulünden hareket etmektedir. Ona göre sahâbenin bu husustaki söz ve uygulamaları sertleşmiş yani sarhoş edici vasfa ulaşmış nebîzin sarhoş etmeyen miktarının içilebileceğine delalet etmektedir. Bu durumda sahâbenin nakletmiş olduğu “Sarhoşluk veren her şey haramdır” sözünden anlaşılması gereken, bu içkilerin ancak sarhoş edici miktarının haram olduğudur.

Tahâvî, Ömer b. Hattâb’tan sonra zikrettiği diğer sahâbilerin bu husustaki söz ve uygulamalarını da aynı gerekçe ve sözlerle değerlendirmektedir.

3. 2. Abdullah b. Ömer’in Söz veya Uygulamaları

Tahâvî, “Sarhoşluk veren her şey haramdır” sözünü rivayet eden sahâbîlerden birisi olan Abdullah b. Ömer’in Hz. Peygamber’den nakletmiş olduğu şu rivayetleri sertleşmiş nebîzin az miktarının mübah olduğuna delil göstermektedir.⁵²

1) İbn Ömer: “Rasûlullah’a (s.a.v.) bir içecek getirildi. Ağzına yaklaştırdığına, sonra da yüzünü ekşiterek onu geri çevirdiğine şahit oldum. Bir adam: ‘Ey Allah’ın Rasûlü ! O haram mıdır?’ diye sordu. O (s.a.v.), içeceği geri istedi. Sonra su getirilmesini söyledi ve o suyu üzerine döktü. Bunu iki ya da üç defa tekrarladıktan sonra şunları dedi: ‘Bu içecek kaplarında (bulunanlar) sizin için şiddetlenip sertleştiği takdirde onları su ile kırın.’”⁵³

2) Abdulmelik b. Nâfi’: “İbn Ömer’e, ev halkımız bir su kabı içerisinde nebîz yapıyor, ondan çok fazla içersem beni sarhoş ediyor, dedim. Cevap olarak şöyle dedi: ‘Haddi aşmak isteyen kimseye karşı çıkmak elzendir. Ben, şu ruknün yanında bir adamın Rasûlullah’a bir kâse nebîz getirdiğine tanık oldum’ diyerek yukarıdaki hadisi aynen zikretmiş, sonunda: ‘Onları su ile kırın’ demiştir.”⁵⁴

Tahâvî, İbn Ömer’in, Hz. Peygamber’den hem bu rivayeti hem de “Sarhoşluk verici her şey haramdır” rivayetini nakletmiş olduğunu, bu iki sözden her birisinin farklı bir anlamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Allah Rasûlü’nün “Sarhoşluk veren her şey haramdır” sözünü, nebîzin sarhoş edecek miktarı, diğer rivayette zikredilenleri ise sert nebîzin azının mübah olduğu şeklinde yorumlar.⁵⁵ Tahâvî’nin, sahâbenin kendi rivayetine aykırı davranmayacağı ilkesini esas aldığı görülmektedir.

⁵¹ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, 4:13.

⁵² Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, 4:13.

⁵³ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, 4:13.

⁵⁴ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, 4:13.

⁵⁵ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, 4:13-14.

3. 3. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Söz veya Uygulamaları

Tahâvî'nin, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den naklettiği rivayet şudur:

Ebû Mûsâ el-Eş'arî: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim Yemen'de yaptığımız şu iki içecek konusunda *bit'a*⁵⁶ -ki o balın keskin hale getirilmesiyle yapılan bir şıradır- ile *mizr*⁵⁷ -ki o da arpa ve darının keskin hale getirilmesiyle yapılan bir şıradır- hakkında ne buyurursunuz?, diye sordum. Allah'ın Rasûlüne, cevâmiu'l-keîm verilmişti O: ‘Ben sarhoşluk veren her şeyden ve namazdan alıkoyan içkiden men ediyorum.’⁵⁸ diye cevap verdi. Rivayetin başka bir târikinde, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Rasûlullah'ın kendisiyle birlikte Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde Hz. Peygamber'e ‘Bizi içkisi çok olan bir memlekete gönderiyorsun, orada ne içmeliyiz?’ diye sorduğu, Hz. Peygamber'in: ‘Her şeyi iç ama sarhoşluk veren şeyi içme’ buyurduğu nakledilmektedir.”⁵⁹

Tahâvî'ye göre Hz. Peygamber'in Ebû Mûsâ ve Muâz'ın bit'a hakkındaki sorularına “için fakat sarhoş olmayın, sarhoşluk verici bir şey içmeyin” demesi, bu içkinin sarhoşluk veren miktarı ile sarhoşluk vermeyen miktarının hükmünün farklı olduğuna delalet etmektedir. Bu içkinin bizzat kendisi haram değil, sarhoş edici miktarı haramdır.⁶⁰ Tahâvî'nin bu değerlendirmesinde birçok sahâbînin naklettiği “Sarhoşluk veren her şey haramdır” rivayetinden Ebû Mûsâ'nın da haberdar olduğunu dikkate aldığı anlaşılmaktadır.

3. 4. Ebû Mes'ûd el-Bedrî'nin Söz veya Uygulamaları

Ebû Mes'ûd el-Bedrî (42/662)⁶¹: “Hz. Peygamber Kâbe civarında bulunduğu bir sırada susamış, su istemişti. Kendisine bir miktar şıra getirildi. Hz. Peygamber onu kokladı ve yüzünü buruşturdu. Sonra ‘Bana zemzemden bir kova su getirin’ buyurdu. Zemzemi şıranın üzerine döktü, sonra içti. Bir adam, ‘Şıra haram mıdır?, ey Allah'ın Rasûlü’ diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Hayır’ .buyurdu.”⁶²

3. 5. İbn Mes'ûd'un Söz veya Uygulamaları

⁵⁶ İbn Manzûr, *bit'a* kelimesini “Yemen halkının baldan elde ettikleri sert içki” şeklinde açıklamaktadır. (İbn Manzûr, *Lisânu l-Arab*, I:157.)

⁵⁷ İbn Manzûr, *mizr* kelimesini “Kaynatmak ve bekletmek suretiyle mısırdan elde edilen üçte ikisi buharlaşmış köpük atmış veya atmamış sert içki” şeklinde açıklamaktadır. (İbn Manzûr, *Lisânu l-Arab*, 3: 476).

⁵⁸ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:14.

⁵⁹ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:14.

⁶⁰ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:14-15.

⁶¹ Ebû Mes'ûd Ukbe b. Sa'lebe el- Bedrî. 102 hadis rivayet ettiği kaydedilen, Câbir b. Abdullah'ın akranı olduğu ve hicretten on beş yıl önce doğduğu belirtilen sahâbî. (Mücteba Uğur, “Ebû Mes'ûd el-Bedrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 187.)

⁶² Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:14.

Tahâvî'nin İbn Mes'ûd'dan naklettiği benzer anlam içeren üç rivayetten birisi şudur: Alkame b. Kays'ın naklettiğine göre, o, İbn Mes'ûd ile birlikte ekmek ve et yedi. (Alkame) dedi ki: Sîrîn'in hanımının yeşil bir testide hazırlamış olduğu sert bir nebîz bize getirildi. Orada bulunanlar ondan içtiler.⁶³

Tahâvî, İbn Mes'ûd'un Rasûlullah'tan naklettiği "Sarhoşluk veren her şey haramdır" sözü ile kendisinin fiilî uygulaması olarak sert nebîzin az miktarda içilmesini mübah görmesini aynı yaklaşımla değerlendirmektedir.⁶⁴

3. 6. Abdullah b. Abbâs'ın Söz veya Uygulamaları

Abdullah b. Abbâs'tan bir rivayet nakledilmektedir:

Kays b. Habter: "Ben İbn Abbâs'a yeşil testi ve kırmızı testinin hükmünü sordum. Şu cevabı verdi: 'Bunlara dair Hz. Peygamber'e ilk soru soranlar Abdulkays heyetidir. Allah Rasûlü: 'İçerisi ziftlenmiş kabak kap ile oyulmuş kütükten yapılmış kaplardan içmeyin. Deriden yapılmış kaplardan için' buyurdu'. Abdulkays heyeti: Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer bu kaplarda sertleşecek olursa yine içelim mi? diye sordu. Allah Rasûlü: 'Üzerine bir miktar su dökün' buyurdu. Yine onlara üçüncü ya da dördüncü seferinde: 'O halde dökün' buyurdu."⁶⁵

Tahâvî, İbn Abbâsla ilgili durumu değerlendirirken özetle şöyle bir açıklama yapmaktadır: Onun bu rivayetinden ("O halde dökün" ifadesinden) sert nebîzin haram kılındığı anlaşılabilir, çünkü aynı zamanda İbn Abbâs'ın "Hamr (şarap) bizâtihi (biaynihâ) haram kılınmıştır, her türlü içecekten ise sarhoş olmak haram kılınmıştır."⁶⁶ dediği nakledilmiştir. O, bu sözleriyle, fazlası sarhoşluk verecek olsa dahi şarabın dışındaki içkilerin az miktarının helal olduğunu insanlara öğretmiştir. Tahâvî, İbn Abbâs'ın birbirine zıt rivayette bulunmasının imkansızlığına işaret ederek aynı yaklaşımını sürdürmektedir.

Tahâvî, yukarıdaki rivayetten, Hz. Peygamber'in sertleşmiş dahi olsa kırba türü kapların nebîzini mübah kıldığına ulaşıldığını, Abdulkayslılar'ın bu nebîzi içmekte acele davranıp ileri giderek sarhoş olmayacaklarından emin olamadığı için nebîzin dökülmesini istediğini belirtmektedir.⁶⁷

Tahâvî, görüşlerini dayandırdığı bu rivayetleri zikrettikten sonra bu rivayetlere muhalif anlam taşıyan sarhoş edici içeceklerin azının da yasaklandığına dair bazı rivayetleri⁶⁸ ve bu hususta kendisine muhalif görüşleri⁶⁹ zikretmekte, daha önceki rivayetleri değerlendirirken dile getirdiği düşünce ve deliller ile cevap vermektedir.

⁶³ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:15.

⁶⁴ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:15.

⁶⁵ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:15.

⁶⁶ Nesâî, "Eşribe", 48; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4: 7.

⁶⁷ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:16-17.

⁶⁸ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:16.

⁶⁹ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:16.

Tahâvî nebîz yapılan kaplar konusuna da temas etmekte, ilgili bütün rivayetleri naklettikten sonra,⁷⁰ “Enes bu kaplarda nebîz yapıyordu. Halbuki Hz. Peygamber’in bu kaplarda nebîz yapmayı yasakladığına dair rivayeti nakledenlerden birisi de odur.”⁷¹ diyerek yine sahâbenin fiiline aykırı rivayette bulunmayacağı hususuyla delillendirme yoluna gitmektedir.

SONUÇ

Sahâbe kavli ve tatbikatının fıkıh ekollerinin hepsinde kaynak değeri olmakla birlikte, Hanefîlerin fıkıh anlayışı ve hüküm çıkarma usullerinde daha özel bir konumu vardır. Hanefî fakih ve muhaddis Tahâvî sahâbe söz ve uygulamalarına hadislerin doğru anlaşılmasında bir kriter olarak yer vermektedir. Konu sarhoş edici içeceklerle ilgili rivayetler bağlamında ele alınmaktadır.

Âyette zikredilen hamr/şarabın haramlığı konusunda bütün âlimler -Mu'tezile hariç ittifak etmekle birlikte mahiyeti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hamrın mahiyetinin tespitinde konu ile ilgili hadis rivayetlerinin delâletine başvurulmuştur. Cumhûra göre sarhoşluk veren her içecek “hamr” kapsamına girer ve çok miktarda içilmesi sarhoşluk veren her içeceğin, az miktarda içilmesi de haramdır. Ebû Hanîfe'ye göre ise hamr/şarap, özel olarak yaş üzüm suyunun kabarıp, sertleşip köpük attıktan sonraki çiğ ve keskin durumudur. Hanefî mezhebinde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf ve mezhebin diğer imamlarına göre hamr/şarap dışındaki içecekler sarhoşluk verici bir nitelik taşısa bile, bunlardan sarhoş etmeyecek miktarda içmek câizdir. İmam Muhammed ise bu görüşe katılmamaktadır.

Tahâvî, bu hususta mezhebinin görüşünü savunmakta, ilgili rivayetleri mezhebinin görüşünü destekler şekilde yorumlamaktadır. Ancak nihâî hükme ulaşmada sahâbenin söz ve uygulamalarını esas almaktadır. Sahâbenin Hz. Peygamber'den işittiği veya naklettiği bir hadise aykırı söz ve tatbikatta bulunamayacağı düşüncesinden hareketle hükme varmaktadır. Bu konuda dayandığı temel delil, “Sarhoşluk veren her şey haramdır” rivayetini nakleden sahâbilerin aynı zamanda sert nebîzin (sarhoşluk veren) sarhoş etmeyen miktarının içilebileceğine dair söz ve uygulamalarının varlığıdır. Ona göre bu durumda sahâbenin nakletmiş olduğu “Sarhoşluk veren her şey haramdır” sözünden anlaşılması gereken bu içkilerin ancak sarhoş edici miktarının haram olduğudur.

Hanefî âlim Tahâvî'nin bu değerlendirmeleri, onun usûlünde sahâbe söz ve uygulamalarının hadislerin anlaşılmasında ne derece etkin ve belirleyici konuma sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

⁷⁰ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:18-26.

⁷¹ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 4:26.

KAYNAKÇA

Aktepe, İshak Emin. *Erken Dönem İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.

Aynî, Bedruddîn Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed. *Umdetu'l-kârî şerhi sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer. 2. Baskı. 25 cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.

Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak. *Avnu'l-ma'bûd şerhi Sunenî Ebî Dâvûd*. Nşr. Muhammed Abdulmuhsîn. Thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. 2. Baskı. 14 Cilt. Medine: Mektebetu's-Selefiyye, 1388/1968.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.

Cezîrî, Abdurrahmân. *el-Fıkh alâ mezâhibi'l-erbaa*. Thk. Abdu'l-Humeyd Hicâzî - Emîn el-Cezirî. b.y. : Şirketu Fennu't-Tıbâa, 1358/1939.

Ebû Dâvud, Suleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvud*. Thk. Muhammed Avvâme. 3. Baskı. 5 Cilt. Medîne: Dâru'l-Yusr, 1431/2010.

Ebû Yûsuf el-Ensârî, Yâkub b. İbrâhîm. *er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâî*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Ebû Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi*. Trc. Abdulkadir Şener. 4. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları, 1986.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah. *el-İntikâ fî fadâili's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts., 142.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Abdu'l-Azîz b. Abdullah b. Bâz-Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1424/2004.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb *İ'lâmu'l-muvakkîin an Rabbi'l-âlemîn*. 7 Cilt. Riyâd: Dâru İbnu'l-Cevziyye, 1423.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed.

Lisânu l-Arab. Beyrut: Dâru Lisâni'l-Arab, 1970.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. Ahmed el-Kurtubî el-Endelusî. *Bidâyetu'l-müctehid ve nihâyetu'l-muktesid*. 2 cilt. b.y.: y.y. 1380.

İltaş, Davut. "Tahâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 385-388. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

- Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Huseyn b. Müslim el-Kuşayrî en-Neysâbü'rî. *Sahîhu Muslim*. Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. *Sunenu'n-Nesâî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Okur, Kâşif Hamdi. "İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler", *Usûl İslam Araştırmaları* 11 (Ocak 2009): 7-40.
- Özer, Salim. "İçkinin Yasaklanmasında Fukahanın Esas Aldığı Ölçüler", *Bilimname* 18 (Haziran 2010): 55-91.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *Kitâbu'l-Mebsût*. 2. Baskı. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, ts.
- Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hasen. *Kitâbu'l-hucce alâ ehli'l-Medîne*. Thk. es-Seyyid Mehdî Hasen el- Keylânî. 4 Cilt. Haydarâbâd: Matbaatu'l-Maârifî'ş- Şarkiyye, 1965.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylu'l-evtâr min esrâri Munteka'l-ahbâr*. Thk. Ebû Muâz Târik b. Avdullâh b. Muhammed. 2. Baskı. 12 Cilt. Riyâd: Dâru İbn Kayyim, 1429/2008.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdülmelik el-Ezdî. *Şerhu Me'âni'l-âsâr*. Thk. İbrâhîm Şemsuddîn. 2. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, 1428/2007.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sunenu't-Tirmizî*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981.
- Uğur, "Mücteba. "Ebû Mes'ûd el-Bedrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39:187. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Ünal, İsmail Hakkı. *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*. 2. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*. Trc. Ahmet Efe-Beşir Eryarsoy-H. Fehmi Ulus-Abdurrahim Ural-Y. Vehbi Yavuz-Nurettin Yıldız. İstanbul: Risale Yayınları, 2015.